

Diarienummer: KS 24-2013/577

Slutrapport

Överbryggande socialt kapital i studieförbundens verksamheter

Peter Håkansson

Centrum för tillämpad arbetslivsforskning och utvärdering (CTA)

Malmö högskola

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
1 Inledning.....	3
2 Teoretiska utgångspunkter	4
2.1 Vad är socialt kapital?	4
2.2 Överbryggande och anknytande socialt kapital	5
2.3 Tillit mellan människor – social tillit	6
3 Tidigare studier om socialt kapital i studieförbunden	7
4 Socialt kapital i praktiken – en konceptuell modell	8
5 Hur formeras överbryggande socialt kapital studieförbunden?	10
5.1 Tillfällen då homogena föreningar möts	11
5.2 Formering av heterogena föreningar eller grupper	13
6 Slutsatser och slutdiskussion.....	15
6.1 Fortsatt arbete.....	15
Litteratur	16
Bilaga 1: Intervjuer	17

Sammanfattning

I denna studie undersöks hur överbyggande socialt kapital kan formeras i studieförbundens verksamheter. Utgångspunkten är att det särskilt är överbyggande socialt kapital som har positiva effekter för samhället i stort, bl.a. genom att det stimulerar ekonomisk aktivitet och bygger generell tillit.

Studien bygger på intervjuer med studieförbundsrepresentanter och en konceptuell modell av anknytande och överbyggande socialt kapital där de två kategorierna placeras i två olika dimensioner. I den starkaste definitionen av anknytande socialt kapital finns grupper som är homogena och som känner varandra väl. Motsvarande kategori när det gäller överbyggande socialt kapital finns grupper som är heterogena och som känner varandra mindre väl. En hybrid mellan dessa kan sägas vara grupper som visserligen är homogena, men som inte känner varandra så väl. En slutsats från intervjuerna är att studieförbundens verksamhet finns inom alla dessa kategorier. Dock kan sägas att formeringen av homogena grupper sker mer eller mindre "naturligt". För att heterogena grupper ska formeras krävs ett aktivt beslut. Här kan studieförbunden spela en avgörande betydelse.

1 Inledning

Sedan den amerikanske statsvetaren Robert Putnam publicerade "Making Democracy Work" 1993, har diskussionen varit i full gång huruvida socialt kapital kan formeras i föreningslivet. Utifrån Putnams taxonomi i anknytande och överbyggande socialt kapital är det särskilt det senare som har rönt intresse. Det är det överbyggande sociala kapitalet som ger de positiva effekter som ofta förknippas med socialt kapital; ökad ekonomisk aktivitet, ökad demokratisk delaktighet och ökad trygghet. Det anses bero på att det är överbyggande socialt kapital som utökar individens sociala och ekonomiska marknader och stimulerar till reciprocitet och tillit. Frågan är dock på vilka arenor som överbyggande socialt kapital kan formeras? Skolan är troligen ganska dålig på detta¹, men folkbildningen torde ha stora möjligheter.

Den här studien undersöker hur studieförbunden i Skåne arbetar med att få olika grupper att träffas över gränserna. Målet med studien är att undersöka hur överbyggande socialt kapital kan formeras i studieförbunden. Syftet är att utifrån en konceptuell modell lyfta fram hur olika dimensioner av socialt kapital kan formeras. Metodologiskt bygger studien på semistrukturerade djupintervjuer med företrädare för studieförbunden. Syftet med intervjuerna är att få företrädarnas bild av hur de arbetar och ge exempel på aktiviteter som har genomförts. Utgångspunkten är således att hitta goda exempel som kan stimulera till ett fortsatt arbete med att formera överbyggande socialt kapital.

Detta är en slutrapport på ett uppdrag åt Region Skåne som gör en årlig genomlysning av studieförbundens verksamhet och folkbildningen. Detta är alltså 2013 års genomlysning. Studien har genomförts av fil. dr Peter Håkansson, Centrum för tillämpad arbetslivsforskning och utvärdering (CTA), Malmö högskola.

¹ Håkansson (2011)

2 Teoretiska utgångspunkter

2.1 Vad är socialt kapital?

Socialt kapital är ett begrepp som väckt ett stort intresse efter Robert Putnams bok "Making Democracy Work" år 1993. Putnam definierar socialt kapital som

... features of social organization, such as trust, norms and networks, that can improve the efficiency of society by facilitating coordinated actions.²

Det som är centralt hos Putnam är alltså funktionerna hos en social organisation som kan förbättra effektiviteten i samhället. I Putnams definition blir alltså socialt kapital en karaktäristik hos en organisation och målet är samhälleligt för olika samhälleliga målvariabler, t.ex. demokrati, ekonomi och säkerhet.³

Den franske filosofen och sociologen Pierre Bourdieu har ett något annorlunda perspektiv på socialt kapital. Enligt Bourdieu är socialt kapital en av tre former av kapital. De andra formerna är kulturellt och ekonomiskt kapital. Kulturellt kapital kan finnas i olika former; ett förkroppsligat tillstånd, vilket är knutet till en specifik person, t.ex. innehavarens tal, vanor etc., ett objektifierat tillstånd som innebär att det kulturella kapitalet knyts till särskilda kulturella varor, t.ex. böcker, tavlor, instrument och ett institutionaliserat tillstånd i form av akademiska kvalifikationer eller andra former av utbildningskvalifikationer. Ekonomiskt kapital kan materialiseras i korta tillgångar i form av pengar eller i mer långsiktiga tillgångar i form av fastigheter. Det kan även transformeras till tid eller anta en institutionaliserad form i äganderätter. Socialt kapital definieras av Bourdieu som

...the aggregate of the actual or potential resources which are linked to possessions of durable network of more or less institutionalized relationships of mutual acquaintance and recognition...⁴

Således kan socialt kapital kopplas till relationer i olika former. Dessa relationer har ett värde i sig som kan ge individen en avkastning. Därigenom blir socialt kapital en tillgång för individen. Socialt kapital kan även ta en mer institutionaliserad form som t.ex. en titel. Relationerna upprätthålls genom byten som kan vara materiella eller symboliska.

Centralt hos Bourdieu är att alla former av kapital kan transformeras till en annan form. Det betyder att socialt och kulturellt kapital kan transformeras till ekonomiskt kapital (t.ex. om kontaktnätet används för att skaffa arbete). Ekonomiskt kapital kan transformeras till socialt kapital när investeringar i relationen görs genom gåvor eller besök. Alla materialiserade investeringar i en relation kostar pengar och symboliska investeringar (besök) kostar tid. Existensen av ett nätverk är inte naturligt givet utan

... product of an endless effort at institution, of which institution rites ... mark the essential moments and which is necessary in order to produce and reproduce lasting,

² Putnam (1993), s. 167.

³ ... och andra, se bl.a. Knack & Keefer (1997). Putnam (2000), s. 287-349.

⁴ Bourdieu (2007), s. 88.

useful relationships that can secure material or symbolic profits. In other words, the network of relationships is the product of investment strategies ...⁵

I Bourdieus modell är socialt kapital en tillgång även för individen. Visserligen måste individen lägga ner tid och resurser på att investera i socialt kapital, men om även de andra nätverksmedlemmarna gör så kommer nätverket att bli ett självspelande piano; en evolutionär process. Det förklarar också att de som har socialt kapital tenderar att få mer.

They are sought after for their social capital and, because they are well known, are worthy of being known; they do not need to 'make the acquaintance' of all their 'acquaintances'; they are known to more people than they know, and their work of sociability ... is highly productive.⁶

Enligt Bourdieus definition kan värdet på individens sociala kapital variera beroende på vilket nätverk individen är medlem i. Värdet på individens sociala kapital bestäms av summan av nätverksmedlemmarnas ekonomiska, kulturella och sociala kapital. Det betyder att ju mer kapital medlemmarna i nätverket besitter, desto mer socialt kapital besitter individen i nätverket. Lägg märke till att detta är ett annat sätt att definiera socialt kapital, nämligen som en individuell tillgång och inte på det samhälleliga sätt som Putnam använder.

Som allt kapital måste även socialt kapital underhållas för att inte minska i värde. Skickligheten att underhålla nätverken kan även det ses som en del av det sociala kapitalet. Om inte nätverken underhålls kommer det att depreciera. Dock skiljer sig socialt kapital från ekonomiskt kapital, eftersom det underhålls samtidigt som det används; det apprecierar av användning.

2.2 Överbryggande och anknytande socialt kapital

Begreppen överbryggande och anknytande socialt kapital är centrala hos Putnam. Överbryggande socialt kapital är nätverk som är inkluderande, utåtriktat och omfattar människor med olika bakgrund; socialt, åldersmässigt, etniskt etc. Anknytande nätverk är exkluderande, inåtriktat och riktar sig till homogena grupper.⁷

Anknytande respektive överbryggande socialt kapital är bra för olika saker. Anknytande socialt kapital kan vara bra för reciprocitet och att mobilisera solidaritet inom en speciell grupp. Det kan erbjuda socialt och psykologiskt stöd, skapa sociala försäkringar och en känsla av tillhörighet. Inom många anknytande nätverk har gruppen erbjudit finansiering, marknader och pålitlig arbetskraft till lokala entreprenörer. Dock, genom att skapa en stark lojalitet inom gruppen, kan det även skapas antagonism mot andra utanför gruppen. Därigenom kan anknytande socialt kapital skapa negativa externa effekter.

Överbryggande socialt kapital fungerar däremot bredare, men mindre tätt. Nätverk som bygger på överbryggande socialt kapital kan på ett bättre sätt länka ihop tillgångar, grupper och behov. På detta sätt kan överbryggande socialt kapital *expandera sociala och ekonomiska marknader*; det kan t.ex. gälla arbetsförmedling eller politiska allianser. För en person som är

⁵ Bourdieu (2007), s. 89.

⁶ Bourdieu (2007), s. 90.

⁷ Putnam (2000), s. 22-23.

arbetslös är det viktigt att expandera sitt överbryggande sociala kapital eftersom en arbetslös person troligen har tömt möjligheterna inom det anknytande sociala kapitalet. På så sätt kommer det överbryggande sociala kapitalet att innehålla ett flertal positiva externa effekter, dvs. effekter som är positiva för andra än de närmast berörda. Om en arbetslös kan få ett jobb till följd av överbryggande socialt kapital har det naturligtvis positiva effekter för hela samhället.

Beugelsdijk och Smulders definierar en ekonomisk modell för överbryggande och anknytande socialt kapital. De utgår från att deltagande i nätverk är en tidskrävande process som tränger undan tid för arbete och lärande (och därmed skulle kunna vara negativt korrelerad med ekonomisk tillväxt). Å andra sida, menar de, kan deltagande i nätverk minska incitamenten för "rent-seeking" och fusk på grund av risken för dåligt rykte, vilket skulle ha en positiv effekt på ekonomisk tillväxt.⁸

Beugelsdijk och Smulders finner empiriska belegg från 54 europeiska regioner att det finns ett positivt samband mellan tillväxt och *överbryggande* socialt kapital, men visar att detta positiva samband inte existerar vad gäller anknytande socialt kapital. Förklaringen ligger i att ett opportunistiskt beteende redan är begränsat bland nära vänner och familj. Mer tid tillsammans med det anknytande sociala kapitalet minskar således inte opportunistiskt beteende i samhället. Ett annat sätt att se det är att mer tid tillsammans med det anknytande sociala kapitalet inte utvidgar en individs sociala och ekonomiska marknader. Det är således det överbryggande sociala kapitalet som utvidgar sociala och ekonomiska marknader, vilket ger ökad ekonomisk tillväxt.

2.3 Tillit mellan människor – social tillit

Social tillit ingår i Putnams definition av socialt kapital. Enligt Putnam kan social tillit skapas på två sätt; genom reciprocitet och genom medborgerligt engagemang i t.ex. föreningslivet. Genom reciprocitet lär vi oss normer, men reciprocitet i sig självt skapar även nätverk. I samhällen, nätverk och grupper där människor uppfattar att tillit och ärlighet förväntas av dem (och att de inte själv ska bli utnyttjade) kommer ett ömsesidigt utbyte i form av gåvor att vara vanligare förekommande än i samhällen där det motsatta gäller.

Putnam menar att människor lär sig samarbete, reciprocitet och tillit i samverkan med andra i t.ex. föreningslivet. Föreningslivet är särskilt viktigt för överbryggande socialt kapital, eftersom människor träffas över olika barriärer. Putnam anger fyra skäl till att nätverk (och annan samverkan) har effekt på social tillit:

1. Nätverk ökar kostnaden för avhopp, då opportunistiskt uppträdande kommer att leda till dåligt rykte.
2. Nätverk fostrar reciprocitet.
3. Nätverk understödjer kommunikation och förbättrar informationsflödet om trovärdiga individer.
4. Nätverk förkroppsligar historiska framgångar vad gäller samarbete.

⁸ Beugelsdijk & Smulders (2009).

Sammanfattningsvis kan sägas att överbyggande socialt kapital skapar generell tillit och ekonomisk aktivitet, vilket naturligtvis är bra för samhället i stort. Men det kan även fungera som en tillgång för individen, då det breddar individens sociala och ekonomiska marknader.

3 Tidigare studier om socialt kapital i studieförbunden

Det finns en del, även om det är relativt få, studier om socialt kapital i studieförbunden. Cecilia Arensmeier har undersökt hur socialt kapital kan formeras i studiecirkel. Studien bygger på en enkät som skickades vid två tillfällen till 285 cirkeldeltagare i 42 studiecirkel vid två tillfällen under år 2009. Arensmeiers resultat pekar på att när det gäller sociala nätverk och tillit har deltagande i studiecirkel positiv betydelse. Studiecirkeldeltagarna har alltså mer sociala nätverk och mer tillit än en referensgrupp som motsvarar Sveriges befolkning. Dock hittar Arensmeier inga förändringar i socialt kapital på kort sikt, dvs. mellan de två mättillfällena (när studiecirkeln startade respektive avslutades). Dock menar hon att på längre sikt finns det positiva effekter då hon funnit att deltagare med större cirkelvana är mer föreningsaktiva.⁹

Lundin & Söderman (2012) visar i *Unity – Hiphop, socialt kapital och lärande i Studieförbundet Vuxenskolan* dels vilken betydelse socialt kapital har, men även hur anknytande och överbyggande socialt kapital skapas i Studieförbundet Vuxenskolas hiphopverksamhet. De menar att projektledarnas sociala kapital är viktigt för verksamheternas framgång, då deras personliga nätverk i lokalsamhället, deras nätverk inom musik- och danslivet samt deras subkulturella kapital inom hiphopscenen är av betydelse. När det gäller formeringen av socialt kapital menar de att verksamheterna genererar både anknytande och överbyggande socialt kapital. Det senare genereras då människor med olika ålder, kön, etnicitet och geografisk hemvist träffas i verksamheterna, menar författarna.¹⁰

I den statliga utredningen *Folkbildning i brytningstid* diskuteras studieförbundens och folkhögskolornas verksamheter i förhållande till 1990-talets och det tidiga 2000-talets utveckling. Utredningen menar att det finns viss snedvridning inom åldersgruppen 15–25 år och att fler unga män än unga kvinnor deltar i folkbildning, vilket hänger samman med den manliga dominansen i studieförbundens musikverksamheter. Dock menar utredningen att deltagare i alla åldrar, från tonåringar till de allra äldsta, återfinns i studiecirkel och att ”studieförbunden har en bra kontakt med dagens ungdom” Utredningen berör dock inte explicit begreppet socialt kapital och visar således inte heller hur detta formeras eller hur möten kommer till stånd.¹¹

Bilden att studieförbunden har bra kontakt med dagens ungdom motsägs av Robin Ekelund som i rapporten *Folkbildning i takt med tiden?* undersökt ungdomars syn på folkbildningen. Ekelund synliggör ungdomar som inte deltar i studieförbundens verksamheter. Ungdomarna beskriver dessa som något gammalt, stelt, tråkigt och främst till för vuxna och äldre. Ekelund menar dock att denna bild i mycket ligger på studieförbunden som inte tillräckligt aktivt försöker attrahera ungdomar.¹²

⁹ Arensmeier (2013).

¹⁰ Lundin & Söderman (2012).

¹¹ SOU (2004:30), s. 17.

¹² Ekelund (2011).

En del studier har gjorts om deltagarna, deltagarnas motiv och socioekonomiska strukturer. I Andersson, Larsson och Lindgren visas att studiecirkeln kan stärka både det anknytande såväl som det överbyggande sociala kapitalet. För ca hälften av deltagarna i studiecirkelverksamhet har cirkeln stärkt en grupp där alla kände varandra sedan tidigare. 60 procent uppger att de har träffat nya människor och 27 procent att de fått vänner att umgås med utanför cirkeln.¹³

I rapporten *Folkbildningen i Sveriges kommuner* diskuterar Martin Andersson och Charlotta Mellander socialt kapital och folkbildning. Dock använder man aggregerade makroindex med variablerna religiositet, ohälsotal, och valdeltagande per kommun som man menar ska påvisa förekomsten av socialt kapital. Dessa index på kommunnivå jämförs med andelen deltagande i folkbildning. Det kan ifrågasättas vad detta egentligen påvisar och det är utifrån denna studie svårt att se hur socialt kapital formeras i studieförbunden, särskilt som resultaten visar på det motsatta. En hög andel deltagande i studiecirkel och kulturprogram på kommunnivå är korrelerat med höga ohälsotal och lågt valdeltagande.¹⁴

Som genomgången av tidigare studier visat är området delvis uppmärksammat, men trots det vet vi väldigt litet om hur socialt kapital formeras i studieförbunden; hur det går till och framförallt skillnaden mellan anknytande och överbyggande socialt kapital.

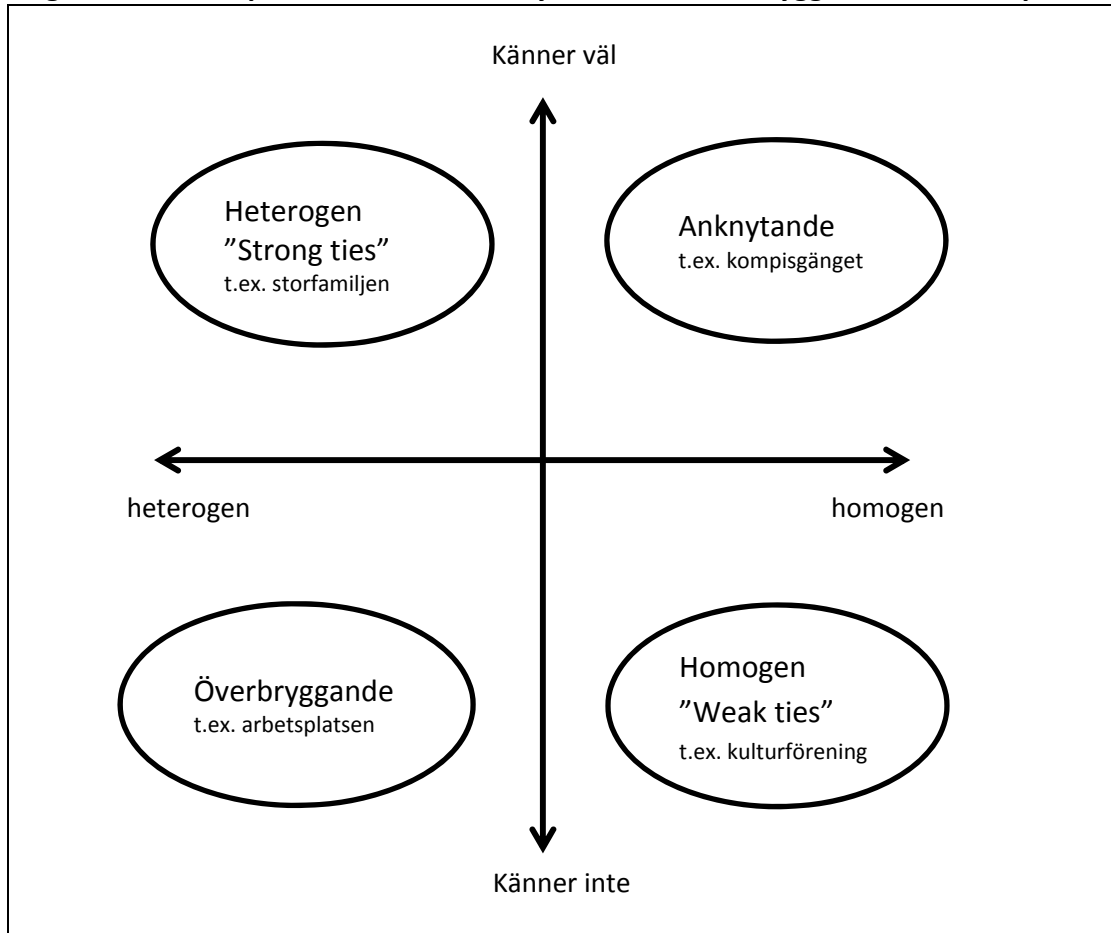
4 Socialt kapital i praktiken – en konceptuell modell

Hur ska då begreppet överbyggande socialt kapital definieras så att det blir operationaliserbart? Som tidigare visats menar Putnam att överbyggande socialt kapital är grupper som är heterogena och som inte känner varandra så väl, medan anknytande är homogena och som känner varandra väldigt väl. Men var går egentligen gränserna? Man kan tänka sig att det i en konceptuell modell finns två dimensioner. En dimension utgår från hur väl medlemmarna i gruppen känner varandra. Den andra dimensionen utgår från hur heterogena/homogena deltagarna är. Figur 1 visar dessa två dimensioner i en konceptuell modell.

¹³ Andersson, Larsson och Lindgren (2009), s. 6.

¹⁴ Andersson & Mellander (2011)

Figur 1. En konceptuell modell av anknytande och överbryggande socialt kapital

Som modellen i figur 1 visar finns dimensionen hur väl medlemmarna känner varandra längs den vertikala axeln. Längs den horisontella axeln finns dimensionen heterogen-homogen. Man kan tänka sig att den renodlade anknytande kategorin finns i det övre högra hörnet (eller kvadrant 1). Exempel på den typen av socialt kapital kan vara det nära, väl sammanhållna kompisgänget. De känner varandra väl, men är även relativt lika varandra i ålder, intressen, normer och bakgrund. Motsatsen, den renodlade överbryggande kategorin, återfinns i den nedre vänstra kvadranten (kvadrant 3). Exempel här kan vara arbetsplatsen. Naturligtvis finns det arbetsplatser som är mer eller mindre homogena, vilket betyder att arbetsplatsen ligger närmare (eller längre från) den vertikala axeln.

De två kvadranter som kan sägas vara hybrider av de två mer renodlade kategorierna har jag kallat "heterogen strong ties" respektive "homogen weak ties". Exempel på kategorin "heterogen strong ties" kan vara storfamiljen. Tanken här är att begreppet storfamilj omfattar inte bara kärnfamiljen, utan även far- och morföräldrar, ingifta, särkullsbarn, kusiner, nya sambor och mer moderna familjekonstellationer. Människor i en storfamilj kan vara heterogena, men troligen känner man varandra väldigt väl. Denna kategori kan ligga nära anknytande socialt kapital, men här kan även finnas de möjligheter som det överbryggande sociala kapitalet kan ge i form av möjligheter att utvidga sociala och ekonomiska marknader. Den sista kategorin "homogen weak ties" återfinns i kvadrant 4 i det

nedre högra hörnet. Exempel på den typen av grupper kan vara en kulturförening där du inte endast delar ett intresse för en viss kulturform, utan även har en viss specifik etnicitet och kanske även ålder och kön.

Fördelen med en konceptuell modell (till skillnad från Putnams mer generella definition) är att olika verksamheter och aktiviteter kan diskuteras utifrån modellen. Den ger även ett visst utrymme för variationer. Man kan tänka sig kulturföreningar där medlemmarna är mer heterogena. Då kan den föreningen placeras längre till vänster i modellen. Motsvarande gäller för de andra kategorierna. Modellen ska dock ses som en tankemodell för att förstå olika verksamheter och aktiviteter och hur det förhåller sig till vad vi kan kalla för Putnams idealtyper; anknytande och överbryggande socialt kapital i den första respektive tredje kvadranten.

En hypotes är att formeringen av grupper och samanslutningar ofta tenderar att bli mer eller mindre homogena. De personliga kostnaderna (i vid bemärkelse) tendera att bli mindre när deltagarna är mer homogena. Det finns personliga trösklar som hindrar formering av grupper där medlemmarna är mer heterogena. Enligt hypotesen krävs det därför ett aktivt beslut eller en handling för att bilda heterogena grupper och få till stånd möten över olika former av gränser. Vidare är hypotesen att studieförbunden är en aktör som kan få till stånd den typen av möten.

5 Hur formeras överbryggande socialt kapital studieförbunden?

Regionföreträdarna för samtliga studieförbund kontaktades via mail den 28 augusti med påminnelser den 2 september och den 9 september för bokning av intervju. I mailet angavs att målet var att hitta ett antal "best practice" som visar hur studieförbunden kan arbeta och som således skulle kunna tjäna som goda exempel. Under perioden 9 september till den 2 oktober har 9 stycken intervjuer genomförts. Intervjuerna har varit semistrukturerade och varje intervju har varit ca 1 timme. I de flesta fall har det endast varit den regionansvarige, men i vissa fall har den regionansvarige haft med sig ytterligare någon/några personer. En fullständig lista över vem som intervjuats finns i bilaga 1. Intervjuerna har dokumenterats dels genom inspelning, dels genom en minnesanteckning som i efterhand har sänts till respondenten för kompletteringar och kommentarer.

Den fråga som har varit utgångspunkten i intervjuerna med studieförbunden har således varit "hur arbetar studieförbunden med att få olika grupper att träffas". Som sagt är utgångspunkten att hitta goda exempel. Det handlar således inte om någon form av utvärdering i traditionell bemärkelse där respondenten värderas om man gör "rätt eller fel" eller om man "sköter sitt uppdrag" eller inte.

Alla studieförbund som intervjuats utom Folkuniversitetet, bygger på medlemsorganisationer. Även om Folkuniversitetet ägs av en stiftelse och inte av medlemsorganisationer består dess arbete till stora delar av grupper och föreningar av olika former. Studieförbundens arbete med att bryta gränser och få människor som inte är väldigt lika varandra eller som är en sluten grupp att träffas kan sägas vara av två olika slag: tillfällen då olika föreningar möts eller formering av heterogena föreningar eller grupper.

5.1 Tillfällena då homogena föreningar möts

Många föreningar är i grunden ganska homogena. Därigenom befinner de sig i den fjärde kvadranten i den konceptuella modellen; homogen weak ties. Om medlemmar från dessa relativt homogena föreningar möter medlemmar från andra homogena föreningar kan ett socialt kapital formeras som är heterogent. Det finns gott om exempel på den typen av möten inom studieförbunden. Ett exempel på ett intressant möte över gränser är när Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhets (NBV) studiecirkel i knyppling träffade Herrgårdens kvinnoförening. Herrgårdens kvinnoförening reste in till NBV:s lokaler på Kungsgatan och gjorde studiebesök på knypplingcirkeln. Vid ett senare tillfälle reste knypplingcirkeln ut till Herrgårdens kvinnoförening i Rosengård. Det blev till ett intressant möte över etniska gränser, men fortfarande med ett gemensamt intresse för handarbete. En fortsättning på detta var att samla handarbetena till en mäsas, med olika handarbetsgrupper i slutet av oktober.¹⁵

En del studieförbund (t.ex. Studieförbundet och Bilda) menar att deras ledarutbildningar är den typen av möten där människor kommer från olika föreningar som kan se väldigt olika ut, både vad gäller ålder, etnicitet, intresse och livsåskådning. Studieförbundets ledarprogram omfattar steg 1-3 och genomförs oftast som tvådagarsutbildningar i internatform och samlar cirkelledare från olika håll och med olika intressen och bakgrunder. En grundläggande idé bygger på inklusion. Under dessa dagar, menar respondenterna, byggs tillit och trygghet.¹⁶

Många av de intervjuade menar att föreningarna utgår från intressen och de som ansluter sig till dessa delar detta intresse. Enligt Britt-Marie Jobacker (Studieförbundet Vuxenskolan) blir föreningarna homogena, eftersom medlemmarna har gjort ett val att gå med i en förening, och det valet sker ofta utifrån intresse.¹⁷ Även inom Studieförbundet menar man att medlemsorganisationernas deltagare samlas kring ett intresse och därför tenderar dessa cirklar att bli mer homogena.¹⁸

Det finns vissa problem att få organisationer inom att samverka, inte minst gäller det de traditionella medlemsorganisationerna. Enligt Åse Webeklint, ABF, beror det främst på att organisationerna har olika strukturer, men även på normer och vad som "sitter i väggarna". ABF använder dock lite olika strategier att bryta barriärer. Ett sätt är att bjuda in samverkansorganisationer att presentera sin verksamhet på års- och halvårsmöten. Lokalt har ABF-föreningarna arrangerat caféverksamhet där olika föreningar bjudits in att delta. Ett annat exempel Åse Webeklint ger är *Jorden runt på 80 kvällar* som var ett arrangemang där invandrarföreningar bjöds in att delta och berätta om sina hemländer och där andra medlems- och samverkansföreningar även deltog. Arrangemanget hölls under 15 kvällar 2012.¹⁹

Sensus samarbetar med Ibn Rushd, bl.a. i Helsingborg. Sensus, Sundsgårdens folkhögskola och biblioteket i Helsingborg erbjuder tillsammans verksamhet om livsåskådning och religion, där man bl.a. arrangerar kulturprogram om livsåskådningsfrågor.²⁰

¹⁵ Intervju med Jan Gyllenbok och Hanna Larsson, NBV, 2013-09-09

¹⁶ Intervju med Thomas Johnsson, Thomas Schiff och Maria Thunberg, Studieförbundet, 2013-09-11

¹⁷ Intervju med Britt-Marie Jobacker, SV, 2013-09-10

¹⁸ Intervju med Thomas Johnsson, Thomas Schiff och Maria Thunberg, Studieförbundet, 2013-09-11

¹⁹ Intervju med Åse Webeklint, ABF, 2013-09-19

²⁰ Intervju med Reino Fridh, Sensus, 2013-09-23

Kulturens bildningsverksamhet bygger en del av verksamheten på vad man kan kalla svensk kultur; folkdans, folkmusik, spelmannslag etc. Dock är Riksförbundet för folkmusik och dans (RFoD) (som är en medlemsorganisation i Kulturens bildningsverksamhet) ett förbund både för svensk och invandrad folkmusik, världsmusik och folkdans. Folkmusik är ofta relativt homogen, men inom RFoD finns det en möjlighet att mötas. Kulturens har under hösten anordnat en "Kulturens dag" i Helsingborg där olika medlemsföreningar bjuds in för att framträda för varandra. Här deltog både folkdans, nyckelharpa men även *Ung media*. När det gäller Ung media bygger dessa föreningar till stor del på ett kompisgäng som samlats och bildat en förening. De känner varandra väl inom föreningen, men har inte träffat andra föreningar. På så sätt passar de väl in i modellens första kvadrant, "anknytande socialt kapital", men när de träffa andra föreningar, t.ex. på "Kulturens dag", kommer det, i bästa fall, att formeras ett överbyggande socialt kapital. Ett annat event som kan passa i denna kategori är ett arrangemang som Sveriges Körförbund hade i Jönköping i september 2013, då ca 800 körsångare från södra Sverige tillsammans sjöng en konsertversion av Kristina från Duvemåla. Då var det sångare från många olika körer som träffades.²¹

Ibn Rushd försöker statuera exempel för sina föreningar genom att engagera sig med Polisen, andra studieförbund, trossamfund, politiken, kulturaktörer (främst muséer och bibliotek). I år har det kommit igång en muslimsk samtalspartner: Malmö Muslimska Nätverk (MMN). 7 av 8 muslimska organisationer har gått med och detta samarbete hade ingen annan aktör kunnat driva, enligt Andreas Hasslert, Ibn Rushd. Ett bra exempel på att bygga överbyggande socialt kapital är det arbete Ibn Rushd har lagt på ett gemensamt Id-firande (den avslutande festen som på Ramadan). Traditionellt har muslimer i Malmö firat Id i familjen, men Ibn Rushd har drivit på att fira gemensam Id. På den senaste Id i augusti i år i Folkets park kom det 5 000 personer. De flest muslimska föreningarna inom Ibn Rushd kom dit, men även många från majoritetssamhället var där. Kommunalarbete Katrin Stjernfeldt Jammeh var med och invigde festen och det var ett erkännande för hela gruppen, enligt Andreas Hasslert.²²

Folkuniversitetet (FU) talar om "hybridnätverk". FU har musikgrupper och teatergrupper som var och en är stängda grupper, men FU arbetar med att få dessa att träffas på gemensamma event. Man driver även ett musikhus i Malmö där nya hybrider skapas, t.ex. Kontext, Crowd, Husarest. Dessa grupper jobbar brett med media, kultur och musik. Det är svårt för ett studieförbund att styra och definiera denna verksamhet i folkbildningstermer, men samtidigt är studieförbundet navet och hjälper till att få dessa möten till stånd genom att tillhandahålla en fysisk mötesplats, i det här fallet ett musikhus. Ett annat exempel där FU aktivt gått in och skapat möten är genom de 13 festivaler man besökt under sommaren. FU kan ha haft musikscen och/eller workshop där deras grupper medverkat. På detta sätt har grupperna träffats och nya möten skapats.

Ett exempel som Bilda ger är en serbiska respektive bosnisk förening som sysslar med folkdans. Enligt Åsa Ahlqvist, Bilda, har dessa föreningar sökt sig till Bilda för de vill ha kontakt med andra grupper som sysslar med folkdans och som finns inom Bildas nätverk. Ett annat exempel är att de i somras var med och anordnade folkmusikfestivalen Folkrot med musik från många olika länder. Där diskuterades också hur unga folkmusiker influeras av musik utanför den svenska. Det fanns även en grupp från Hylliepark folkhögskola som har ambition

²¹ Intervju med Anna Virta, Kulturens bildningsverksamhet 2013-09-26

²² Intervju med Andreas Hasslert, Ibn Rushd, 2013-09-26

att bredda folkmusiken. Bilda knöt kontakter och detta kommer att leda till breddade arrangemang framöver. Enligt Åsa Ahlqvist, Bilda, måste mötena komma där det finns ett gemensamt intresse som binder ihop människor. Mötena uppstår inte "av sig själv".²³

5.2 *Formering av heterogena föreningar eller grupper*

Den andra formen som studieförbunden arbetar med är där man erbjuder människor att komma till öppna arrangemang eller verksamheter där en tanke är att arrangemanget ska locka människor från olika sammanhang och med olika bakgrund, ålder och kön. Folkuniversitetet (FU) menar att de öppna, programförlagda kurserna är öppna för alla och kan ha en bred upptagning. Visserligen finns kursavgifter som kan verka utestängande, men det finns även avgiftsfria eller subventionerade kurser, t.ex. ensemblespel för unga vuxna. Enligt Björn Ahlgren, FU, skapar en öppen kursverksamhet möjligheter för människor att träffa andra, likasinnade, som inte en förening skapar på samma sätt. Den som inte kan spela ett instrument kan komma till en öppen kurs och där möta människor. En musikförening kan vara mer exkluderande eftersom den riktar sig till människor som *kan* spela, eller som redan har ett sammanhang att göra detta i. På så sätt möjliggör den öppna kursverksamheten för möten på ett annat sätt. Den öppna kursverksamheten kan skapa möten, men graden av homogenitet/heterogenitet kan variera.²⁴

En cirkel där deltagarna funnit varandra kan vilja fortsätta tillsammans. Denna cirkel blir då exkluderande. Om vi tänker i termer av den konceptuella modellen går man från "homogen weak ties" till kvadranten "anknytande". Inom ABF Malmö försöker man bryta upp dessa och arbetar aktivt med att bryta upp etablerade grupper genom att tillämpa "först till kvarn" och differentierade avgifter.²⁵

Hur homogen en cirkel ur det öppna kursutbudet ska bli beror på ämnesområdet, enligt många respondenter. Reino Fridh, Sensus, menar att homogeniteten är större i en cirkel i bildredigering då det krävs ekonomiska resurser att skaffa en digitalkamera. Svensk folkdans är mer homogen än tango, för att nämna några exempel.²⁶

Många studieförbund driver samarbete med föreningar som man menar i sig är mer heterogena. Sensus driver ett samarbete med Föreningen SHEDO, som arbetar med att sprida information, skapa opinion och ge stöd kring psykisk ohälsa, ätstörningar och självskadebeteende. Det område som SHEDO arbetar med drabbar människor inom alla delar av samhället, enligt Reino Fridh.²⁷ Bilda driver Hiphop-centralen på Industrigatan i Malmö. Där träffas unga människor för att skapa musik, dansa och filma/fotografera. Det är ca 50-60 ungdomar som träffas där regelbundet i olika konstellationer.²⁸ NBV har en stor del av sin verksamhet som bygger på bosniska föreningar respektive somaliska föreningar. Dessa föreningar är visserligen homogena utifrån att de är bosnier eller somalier, men de är väldigt

²³ Intervju med Åsa Ahlqvist, Bilda, 2013-10-02

²⁴ Intervju med Björn Ahlgren och Marcus Lindelöf, Folkuniversitetet, 2013-09-26

²⁵ Intervju med Åse Webeklint, ABF, 2013-09-19

²⁶ Intervju med Reino Fridh, Sensus, 2013-09-23

²⁷ Intervju med Reino Fridh, Sensus, 2013-09-23

²⁸ Intervju med Åsa Ahlqvist, Bilda, 2013-10-02

heterogena inom dessa respektive grupper när det gäller ålder, utbildning, intressen och kön, enligt Jan Gyllenbok, NBV.²⁹

En annan typ av verksamhet är den där studieförbunden öppnar upp för människor att få tillgång till för dem nya miljöer och upplevelser. Ett exempel är då ABF Skåne tillsammans med Malmö Opera anordnade en föreläsningsserie med Lars Walldov om föreställningen "La Traviata". Under perioden september-december åkte Malmö Opera på turné med en förkortad version av La Traviata. Föreläsningsserien kopplades alltså till denna "operaturné" och anordnades i samarbete mellan Malmö Opera, ABF Skåne och lokala arrangerande teaterföreningar.³⁰ Ett liknande exempel är Studieförbundet Vuxenskolas (SV) "Högljudda middagar på Olof Viktors i höst" där man bjudit in gäster för att föra "gastronomiska samtal". Tanken är att man ska nå en annan målgrupp som inte normalt brukar finnas i dessa sammanhang; ortens befolkning, de som är lokalproducenter. Det ger andra möjligheter för dessa människor, enligt Britt-Marie Jobacker, SV.³¹ Ibn Rushd arrangerade en vandrande föreläsningsserie om "Vikingarnas resor i österled". Inbjudan gick ut till medlemsorganisationer, men var en öppen föreläsning och har besökt Trelleborgens museum i Trelleborg, Malmö museum, Dunkers kulturhus i Helsingborg, Karlskrona, Stadshallen i Lund. Arrangemangen lockade en bred publik med deltagare både från majoritetssamhället och muslimer.

²⁹ Intervju med Jan Gyllenbok och Hanna Larsson, NBV, 2013-09-09

³⁰ Intervju med Åse Webeklint, ABF, 2013-09-19

³¹ Intervju med Britt-Marie Jobacker, SV, 2013-09-10

6 Slutsatser och slutdiskussion

Deltagande i föreningar och deras aktiviteter bygger i grunden på intresse och engagemang. Det kan leda till en viss homogenitet inom en förening. Denna homogenitet kan givetvis vara större eller mindre. Vidare bygger folkbildningen på "fritt och frivilligt" och det innebär att det finns en gräns för hur mycket studieförbundet kan styra deltagarna och föreningarna. Trots det visar exemplen från studieförbunden att det går att skapa förutsättningar för formeringen av överbyggande socialt kapital. Genom att i grunden homogena föreningar träffar varandra och att det finns arenor och förutsättningar för att en etablerad relation ska kunna formeras kan detta kapital formeras. Men för att detta ska ske krävs det en kraft utifrån som går in och erbjuder dessa förutsättningar. De homogena grupperna formeras mer eller mindre "naturligt". De hade i många fall funnits även utan studieförbundens hjälp, även om omfattningen på deras arbete troligen hade varit mindre omfattande. Det gäller troligen *inte* för de möten som är mer heterogena eller där heterogena grupper skapas. Dessa möten hade inte kommit till stånd om inte studieförbunden medvetet hade arbetat med dessa. Tabell 1 sammanfattar slutsatserna i punktform.

Tabell 1. Slutsatser i punktform

Förutsättningar	... detta leder till
Deltagande i föreningar bygger på intresse och engagemang	→ homogenitet
Folkbildning bygger på "Fritt och frivilligt"	→ finns en gräns för styrning av deltagarna
Homogena grupper formeras "naturligt"	→ Många homogena grupper, sammanslutningar, föreningar hade funnits utan studieförbunden
Heterogena grupper kräver en kraft "utifrån"	→ Möten hade inte funnits utan studieförbunden

Som den här studien visar kan de goda exemplen vara av lite olika art. Det kan vara att studieförbunden ställer en plats, t.ex. ett musikhus, till förfogande, eller att man organiserar möten på olika sätt, t.ex. genom kulturdagar, musikfestivaler, Id-firande, presentationer vid årsmöten eller bilaterala möten då två föreningar möts över ett gemensamt intresse.

I detta paper har främst formeringen av socialt kapital berörts. Det går inte att komma ifrån att även ett kulturellt kapital formeras i de möten som sker över gränser. När "knyppeldamerna" i NBV-cirkeln åker ut till Rosengård och besöker Herrgårdens kvinnoförening sker ett kulturellt lärande och på det sättet ökar även individernas kulturella kapital. Men det är, som det brukar heta, en annan historia.

6.1 Fortsatt arbete

Som den här studien visat finns det således mycket positivt att ta tillvara på i det arbete som studieförbunden bedriver. Det fortsatta arbetet bör således inriktas på att stödja det arbete som redan bedrivs i många fall. Dock är det viktigt att påpeka att studien utgår från intervjuer med regionföreträdarna. Deltagarna har inte fått komma till tals i denna studie. Ett fortsatt arbete bör även inkludera deltagarnas röster.

Litteratur

- Andersson, E., Larson, M. & Lindgren, L. (2009). Studiecirkeldeltagare 2008. En studie om deltagare i studieförbundens studiecirkelverksamhet. Folkbildningsrådet utvärderar no 2 2009. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Andersson, M. & Mellander, C. (2011). Folkbildning i Sveriges kommuner – spridning och relation till socioekonomiska strukturer. Stockholm: Folkbildningsrådet.
- Arensmeier, C. (2013). Studiecirklar och socialt kapital i Gustavsson, B. & Wiklund, M. (red) *Nyttan med folklig bildning : en studie av kapitalformer i folkbildande verk*. Lund: Nordic Academic Press.
- Beugelsdijk, S. and Smulders, S. (2009) *Bonding and Bridging Social Capital and Economic Growth*, Discussion Paper No. 2009-27, Tilbury University
- Bourdieu, P. (2007). "The Forms of Capital." in A. R. Sadovnik, *Sociology of Education*. New York: Routledge.
- Ekelund, R. (2011) "Folkbildning i takt med tiden? – En studie av unga och unga vuxnas förhållningssätt till folkbildning och studieförbundens verksamheter", Rapport till Region Skåne.
- Håkansson, P. (2011). *Ungdomsarbetslösheten: om övergångsregimer, institutionell förändring och socialt kapital*. Diss. Lund : Lunds universitet, 2011. Lund.
- Knack, S., & Keefer, P. (1997). Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-country Investigation. *The Quarterly Journal of Economics* , pp. 1251-88.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Touchstone.
- Putnam, R. D. (1993). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Lundin, J. & Söderman, J. (2012). *Unity – Hiphop, socialt kapital och lärande i Studieförbundet Vuxenskolan*. Malmö: Studieförbundet Vuxenskolan.
- SOU (2004:30). *Folkbildning i brytningstid*. Slutbetänkande av Utredningen för statens utvärdering av folkbildningen 2004. Stockholm

Bilaga 1: Intervjuer

Följande studieförbund och personer har intervjuats

Nycterhetens bildningsverksamhet (NBV), 2013-09-09

Deltagare: Jan Gyllenbok och Hanna Larsson

Studieförbundet Vuxenskolan, 2013-09-10

Deltagare: Britt-Marie Jobacker

Studieförbundet, 2013-09-11

Deltagare: Thomas Johnsson, Thomas Schiff, Maria Thunberg, Roland Kjellander

Arbetarnas bildningsförbund (ABF), 2013-09-19

Deltagare: Åse Webeklint

Sensus 2013-09-23

Deltagare: Reino Fridh

Kulturens bildningsverksamhet 2013-09-26

Deltagare: Anna Virta

Ibn Rushd 2013-09-26

Deltagare: Andreas Hasslert

Intervju med Folkuniversitetet 2013-09-26

Deltagare: Björn Ahlgren och Marcus Lindelöf

Bilda 2013-10-02

Deltagare: Åsa Ahlqvist

MALMÖ HÖGSKOLA